

CSÉPLÉS TÁRSASÁGBAN

NAGY GYULA

A gépi cséplés a századforduló körül jelent meg a Pusztán. Barackoson már 1903-ban *gépelték* a gabonát, de amikor Pusztaközponton a jó földeken már csépeltek, a szikes földeken a kisebb földű emberek még lóval *tapostatták el a gatz*. Különösen az árpát még sokáig úgy *rúgatták* el, mert a lóval taposott árpaszalma jobb, mint a *gépés*. A 4-es számú, legkisebb nagyságú *húzatos gépeket* könnyű volt húzatni, mégis voltak, akik azt mondták: „A lovamat a gép *elejbe* nem adom, inkább elrúgatom!”, — féltették a lovat. Bajos dolog is volt a húzatus! Nagyobb gazdaságokban még megjárta, de a kisebbekben sokszor kellett a vizet leereszteni és újratölteni. Ugyanis a húzatus előtt a vizet a kazán tartályából mindig kieresztették, s volt olyan nap, hogy 2—3 kisebb gazdaságban is végeztek. Nyihogott, rúgott a ló: nem volt összeszokva. Amikor átalakították a húzatos gépeket *magánjáróvá* mindjárt kapósabbak lettek.

A húzatos gépek mellett *társaságba* csépeltek, vagyis a gépeket nem *részesmunkások*, hanem a csépletőik összeállva, *társaságba* verődve szolgálták ki. Rövid ideig még a magánjáró mellett is cséplték társaságban. Már tavasszal megbeszélték a cséplést. A gépész akkor jött ki a Pusztára, amikor a gabona „mutatkozott”, készen hozta a szerződést, csak alá kellett írni. Még a szerződéskötés előtt meghányták-vetették, ki hány embert ad. Ahol béres volt, elsősorban arra számítottak, azután a legények következtek, de ha „kötél szakadt”, a gazdára is sor került. Sokszor a társaság egyik vagy másik tagja maga helyett fizetett napszámot állított. Olasz Ernő is szeretett géphez járni napszámba, mert szerinte ott volt a legjobb „fizetség”: egy nap három forintot is megkeresett. A napszámos a géppel csak akkor ment tovább, ha a következő helyen is megfogadták. A társas cséplés idején a felfogadott napszámos kizárólag a társaság egyik tagját helyettesítette, természetesen napszámosbérért. Azonban ha valamelyik tanyában nem értek rá a gépész menni, legtöbbször nem napszámot fogadtak, hanem olyan tanyából kértek segítséget, ahol még nem csépeltek s azután visszaadták. Nem számított, kinél mennyi a gabona, mert nagy különbség nem volt, de ha mégis volt, azt egy kis pálinkával elintézték, „nem néztek az orrukig”. Ha nem volt ki a *banda*, csak egy-két ember hiányzott, azért a gép vígan ment.

Mire jött a gép, az egész *cséplőbanda* a cséplés helyén volt. A gépet a gépszemélyzet: a gépész, a fűtő és a két etető *állította* be. A cséplés során a gépszemélyzet korán kelt, de a banda legtöbbször nehezen gyűlt össze: egyik elaludt, a másik a jószággal bíbelődött. Fűttyel hívták össze az embereket: „Kijabálva fűttyült a gép!” — emlékeznek vissza. A gőzsípót a fűtő ütemesen rángatta és a fűtyszó valóban olyan volt, mintha kiáltana. „No ez már nekünk kijabál!” mondták és elkezdtek szállingózni. Sokszor csak lassan jött össze a banda, amiért a gépész haragudott.

Olasz Ernő úgy emlékszik, hogy amikor társaságban csépeltek mindenki a saját tarisznyájából evett. Sokszor az öregatyá, a gyerek, vagy a feleség vitt ebédet, mert mindig a közelben csépeltek, viszont Ujj Istvánné szerint a kölcsönbe-dolgozás kosztal együtt járt.

Ezért minden tanyában olyan volt az ebéd, mint egy kisebbfajta lakodalomban. A gépszemélyzet mindenképpen *bentkosztos* volt, vagyis a csépeltetőnél kapott ételt. A tanyában ettek, csak a fűtő maradt kint a gépnél. Ebéd közben ugyanis a fűtőnek dugni kellett a kazánba, mert könnyen leszaladt a gőz, s akkor *szipákolhatott*. A fűtőnek sok dolga volt, úgy érezte ezt a gépszemélyzettel, hogy hamarabb fűtött. Reggel nagyon korán kezdtek, de csak naplementig dolgoztak s akkor hazamentek.

A gépszemélyzet a gépnél aludt. A fűtő szalmát hozatott, a vackokat az etető készítették el. A gépszíjért az etető felelt, azért este a feje alá tette, nehogy csizmatalpat vágjanak belőle, ugyanis a gépszíj nagyon jó talp: abban *iszánkothat* (csúszkálhat) bárki, nem kopik. A gépész a szerszámokkamrában feküdt egy subában, azt is őrizni kellett, mert értékes szerszámok voltak benne. A fűtő kelt fel legkorábban.

A társascséplésnél a gépszemélyzeten kívül 3 *asztagos*, 2 *kévevágó*, 2 *rudasgyűrű*, 4 *szalmahordó* 1 *kazalrakó*, 1 *tőrekrakó*, 1 *pojvarakó*, 3 *tőrekhordó*, 3 *pojvahordó*, összesen 24 ember dolgozott.

A géppel csak vizsgázott gépész járhatott. Ha a kazánt és a cséplőszekrényt jól kijavították, akkor csak a húzatásnál és a beállításnál dolgozott sokat. Cséplés közben gyakran a *poggyászkocsiról* vagy egy árnyékos helyről figyelte a gép bűgását, de a helyét nem hagyhatta el messzire. A gépész legtöbbször a tulajdonos volt. A fűtőnek a kazán fűtése, tisztogatása és karbantartása volt a dolga. Szalmával fűtött, s amikor az elfogyott, rövidet, panasztos fűttenyttett, „Szal-mát! Szal-mát!” Amikor reggel, délben, este megálltak, a fűtőnek még sok dolga maradt, legfeljebb barátságból valamelyik béres vagy gyerek váltotta fel rövid időre. Leginkább papucsban járt, de meztláb fűtött, mert a papucsban izzadt a lába. *A hamuláda* előtt a lehullott apró szalma puha volt s azon állva fűtött, de ha a gépre felment, felhúzta a papucsot, mert a kazán sütős volt.

Kezdekör két *asztagos* ment fel az asztagra, s lent maradt társukkal váltották egymást. Amikor az asztag elfogyott, mindhárman felmentek. Az asztagokat annak idején szakaszonként rakták, amelyeket *tódásoknak* hívták. Egy asztag rendszerint három toldásból állt. Az asztagot rendszerint a középső toldásnál kezdték és a cséplőszekrény magasságáig hányták le, majd a kazán felőli végtoldást kezdték meg és a kévéket a középső toldásra hányták s onnan dobták a cséplőre. Amikor az egyik végtoldást feladogatták, a másikra kerítették a sort. Ha mindkét végtoldás *jölfogyott*, a középső toldást adogatták fel, majd az asztag helyét feltakarították. A *kévevágó*, amikor a kéveforgató által felemelt kéve alá nyúlt, egy határozott mozdulattal a *kévevágókéssel* elvágta a kéve kötelét. A kévevágó akkor vágta el a kéve kötelét, amikor az etetőnek kéz alá adta a kévét. Az egyik etető *karra vágva* szerette inkább, a másik pedig egy bekötött kévére kívánta a kalászt. A kévevágás nem volt nehéz, de nagy figyelmet kívánt. Az etetéshez is szakértelem kellett, a szétvágott kévét egyenlő vastagon szétterítette és a gépbe engedte. Ha *vonút* vagy nedves volt a gaz, akkor másképpen etetett. Kabátban, nadrágban dolgoztak, s védőszemüveget is használtak. Kalapjukról lehetett őket megismerni. Minden etetőnek rossz, *lepsi* kalap volt a fején. Ők formálták ki: vízbe mártották és a szélét felhajtották. A széle hátul *léc-sajlút*, a nyakszirtet végte az erős napsütéstől. Sokszor zsákból készült *ujjat* húztak a karjukra. Bőrpapucsban jártak, de meztláb etettek.

A *rudasgyűrűk* egymással szemben állva továbbították a gépből kikerült szalmát. Amikor megfelelő mennyiség összegyűlt, a rudasgyűrűs helyébe tolták. Rendszerint három-négy csomóból gyűrték a rudast. A *szalmahordók* egy-egy rúddal a kész szalmarudashoz mentek, egymással szemben álltak, majd gyors léptekkel haladva a rudas alá *szűrtak*, kötéllel lefogatták és a szalmakazalhoz vitték. Rendszerint a fiatalabbak, erősebbek voltak a szalmahordók. A kazalrakó a kazlat *tódásonként*, vagyis szakaszonként rakta. Először a géptől távolabb eső kazalrészét, a *végtódást* kezdte rakni, s le is tetőzte. A harmadik toldás befejező végét igyekezett függőlegesen rakni s a végén a kazlat lekötötték. A *tőrekhordók* a *tőrekhor-*

dórácsot a töreklyuk mellé helyezték. Az egyik törekhordó kaparta a töreket, a másik pedig rakta. A négy sarkán kezdték, azután körülrakták, majd kitöltötték a közepét. A második sort valamivel beljebb rakták. Négy-öt sor került így egymás fölé s a megrakott rácst a törekkazalhoz vitték. A törekrakó, ha egyenes végű kazlat készített, akkor először a sarkokat rakta ki, s csak azután a szélét. Ha gömbölyű végű kazalt raktak, akkor egy helyen megkezdték a szélét és sorba rakták. Derékig egyenesen haladtak, s onnan felfelé keskenyítették, és a tetejére szalmát terítették. A *pojvarakók* a *pojvahordóruhát* a polyvalyuk elé tették, s addig rakták, míg tele nem lett. A gereblye fokával megveregették, majd a polyvakazalhoz vitték. A polyvarakó néhány rudas szalmát vitetett, meglocsolta, hogy jobban lehessen hajtani, abból gyűrte a kazal oldalát. A kezdővégét vállmagasságig kirakta. Ahogy telt a kazal vége, úgy növelte a gyűrössort a kazal két oldalán, s amikor a gyűrés körös-körül elérte a megfelelő magasságot, a polyvahordók domborúra hordták a tetejét.

Az asztagosok, kévevágók, etetők, rudasgyűrők és rudashordók 5, vagy 10 mázsánként váltották egymást. Rövidesen kiderült, hogy a párok megértették-e egymást, ha nem cse-reberélték egymást. Sok ember *purungya* munkát csinált. A gazda mázsált. Hogy a társaságban ki milyen részt vállalt a munkából, azt a rátermettsége döntötte el. Az idősebbje általában kazlat rakott.

A „masinák” megjelenése után néhány évre a társaságok helyett *részesmunkásokkal* csépeltek. Ez főleg a géptulajdonosoknak volt előnyös, mert a részesekkel sokkal gyorsabban haladt, s így jóval többet keresett. Azonban az első világháború éveiben újra visszatért a társaságban való cséplés, mert minden férfi katona volt, s nagyon nehéz volt összeszedni a bandát. Így aztán suhancokból, öregekből, lányokból, asszonyokból *verbuválódott* a banda. De később már csak részesmunkásokkal csépeltek. A részesmunkások a Pusztán legtöbbször komlói tótok voltak, a maguk kosztján. Jól dolgoztak.